

Józef Piłsudski a niepodległość

DR MACIEJ ZAKRZEWSKI

Józef Piłsudski – dla wielu ojciec narodu, dla innych dyktator. Niezależnie od ocen, prawdopodobnie nie ma w historii Polski XX w. osoby, która by równie mocno zaciążyła na losach i wyobraźni Polaków.

Nie można zrozumieć procesu odzyskiwania przez Polskę niepodległości i roli Józefa Piłsudskiego bez odniesienia się do wydarzeń z 1864 r. Trzy lata przed przyjściem na świat przyszłego Naczelnika Państwa, upadło powstanie styczniowe – ostatni wielki zryw niepodległościowy Polaków w XIX stuleciu. Z jednej strony cała atmosfera związana z represjami popowstaniowymi w dużej mierze uformowała charakter Piłsudskiego, jednak o wiele ważniejsze były skutki polityczne.

Klęska wywołała odwrót od dotychczasowej polityki insurekcyjnej, hasło „pracy organicznej” stało się dominujące. W Kongresówce powstał prężny intelektualny – pozytywizm warszawski, w Galicji za cenę lojalności wobec Habsburgów rozpoczęto budowanie struktur autonomii, przyszłego polskiego „Piemontu”. Jednak przełom wieków zwiastował zmiany. W życiu politycznym coraz większą rolę odgrywały ruchy masowe, czas polityki kadrowej powoli dobiegał końca. Stąd niemal równocześnie powstały dwie formacje, odwołujące się do mas, które szybko przejmowały ster spraw narodowych.

W 1893 r. na bazie Ligi Polskiej utworzono, jedną z najstarszych formacji nacjonalistycznych w Europie, Ligę Narodową. Niecały rok wcześniej w trakcie zjazdu paryskiego z polskiego ruchu socjalistycznego wyłoniła się Polska Partia Socjalistyczna. Obie formacje, nieodłącznie związane z nazwiskami Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego, dostrzegały, że sprawę polską można poruszyć poprzez odwołanie do szerokich kręgów społecznych, oba środowiska krytycznie postrzegały szlacheckie dziedzictwo. Nie przypadkiem manifest Dmowskiego odwoływał się do *nowoczesnego Polaka*.

Dwie orientacje

Dla Piłsudskiego pozostającego w orbicie wpływów radykalnej lewicy od czasów studiów na uniwersytecie w Charkowie, socjalizm był swoistym instrumentem mobilizacji aktywnej części społeczeństwa dla sprawy narodowej. Sam przyznawał, iż nie przebrnął przez *Kapitał* Marksa. Jego pragmatyczne nastawienie wyraźnie nie sprzyjało przejmowaniu perspektywy ideologicznej. Rewolucja oznaczała przede wszystkim walkę z rządami caratu, rosyjskiego caratu. Dlatego po upadku rewolucji w 1905 r. działania Piłsudskiego zaczęły z wolna zmierzać w innym kierunku.

Kluczowy dla formowania się orientacji w polskiej myśli politycznej odnośnie strategii działania był rok 1908. Coraz widoczniejsze były rysy pomiędzy państwami Świętego Przymierza, jesienny kryzys bośniacki wywołany aneksją przez Austro-Węgry Bośni i Hercegowiny zwiastował możliwość wojny. W tym roku Dmowski wydał jeden ze swoich ważniejszych traktatów geopolitycznych pt. *Niemcy, Rosja i kwestia Polska* w którym wskazywał, iż w przyszłym konflikcie, siły polskie należy skupić przy Romanowach, gdyż narodowy czynnik rosyjski nie był zagrożeniem dla, stojących wyżej w hierarchii narodów, Polaków. Natomiast Prusy, posiadające znacznie większy potencjał asymilacyjny, były kluczowym wrogiem. Piłsudski inaczej oceniał sytuację. Z jednej strony tradycyjnie postrzegał Rosję jako naczelnego przeciwnika, gdyż to ona kontrolowała największą część dawnej I Rzeczypospolitej, z drugiej zaś, podobnie jak Dmowski, rozpatrywał sprawę Polską w układzie pomiędzy Rosją a Niemcami i porzucił typową dla Polaków orientację profrancuską.

W czerwcu 1908 r. we Lwowie został powołany przez bliskiego współpracownika Piłsudskiego, Kazimierza Sosnkowskiego, tajny Związek Walki Czynnej mający za zadanie koordynację działań na terenie Galicji. We wrześniu tego samego roku Piłsudski wraz z bojowcami z Organizacji PPS

dokonał napadu rabunkowego na pociąg pocztowy na stacji w Bezdanach. Uzyskane 200 tysięcy rubli przeznaczono na rozwój działalności ZWC i formacji strzeleckich w Galicji.

W obliczu możliwości konfliktu z Rosją, Austro-Węgry przychylnie spoglądały na powstające na podległym im terenie antyrosyjskie formacje, nie bez znaczenia była też współpraca na gruncie wywiadu. Piłsudski dysponował na terenie Królestwa czymś, czego brakowało Austriakom, rozbudowaną siecią informatorów. Rezultaty działania Piłsudskiego w Galicji były znaczące. W chwili wybuchu I wojny światowej na terenie Galicji działało kilka dużych formacji paramilitarnych, w mundurach największych z nich, tj. Związku Strzeleckiego i Polskich Drużyn Strzeleckich służyło ponad 12 tysięcy ochotników.

1914

28 czerwca 1914 r. w Sarajewie w zamachu został zamordowany arcyksiążę Franciszek Ferdynand wraz z małżonką Zofią, wydarzenie to bezpośrednio spowodowało wybuch Wielkiej Wojny, w której przeciwko państwom centralnym stanęły kolonialne potęgi Francji i Wielkiej Brytanii, a co ważniejsze Rosja. W Królestwie Polskim i w Galicji rozpoczęto aktywne działania. 6 sierpnia z krakowskich Oleandrów w kierunku granicy zaboru rosyjskiego wyruszyła I Kompania Kadrowa. Dla Piłsudskiego miał to być kluczowy moment. W imieniu nieistniejącego Rządu Narodowego wydał manifest wzywający polskich poddanych cara do powstania. Jednak to iście pokerowe zagranie okazało się porażką. Społeczeństwo Królestwa nie zamierzało obalać władzy rosyjskiej, o czym szybko przekonali się strzelcy, wkraczając do Kielc 12 sierpnia. Atuty Piłsudskiego wobec Austriaków malały.

Inicjatywę wtedy przejęli galicyjscy politycy. 16 sierpnia powstał w Krakowie pod przywództwem krakowskich konserwatystów Naczelny Komitet Narodowy, który stał się politycznym zapleczem przyszłych Legionów. W tym momencie dorobek galicyjskich autonomistów ukazał swoje kluczowe znaczenie. Posiadając zaufanie Austriaków, stanęli na czele wielkiego dzieła budowania Legionów Polskich. W celu dostrzeżenia znaczenia galicyjskich lojalistów dla Legionów, wystarczy spojrzeć na dzieje wojsk tworzonych u boku cara. Trzeba pamiętać, że tam też powstał, jednak bez silnego zaplecza politycznego, tzw. Legion Pułaski. Nie odegrał większego znaczenia politycznego i szybko przez Rosjan został spożytkowany jako zwykłe mięso armatnie.

Legiony

Legiony szybko rozrastały się i brały udział w bezpośrednich walkach przeciwko Rosjanom. Nowo powstające pułki wysyłane były na różne odcinki frontu. Austriacy długo unikali zgrupowania wszystkich sił legionowych na jednym obszarze. Dopiero w trakcie kampanii wołyńskiej w 1915 r. wszystkie trzy brygady legionów walczyły w jednym rejonie. Piłsudski, który był dowódcą pierwszej brygady, stał się symbolem całej akcji legionowej. Pod swoją komendą posiadał również Polską Organizację Wojskową, którą systematycznie rozbudowywał, szczególnie od 1915 r., kiedy to wstrzymał werbunek członków POW do Legionów.

Waga polityczna walki legionistów ujawniła się w listopadzie 1916 r. Kampania wołyńska ukazała niemieckiemu dowództwu wartość bojową polskiego żołnierza. Co więcej, w trzecim roku wojny pozycyjnej na zachodzie, wartość rekruta wzrastała niepomiarowo w stosunku do 1914 r. Przedstawiciele państw centralnych 5 listopada 1916 r. proklamowali na ziemiach zaboru rosyjskiego powstanie Królestwa Polskiego. Dla wielu był to koniec 120 lat niewoli, dla Rosji i jej sojuszników, tj. Francji i Wielkiej Brytanii, pogwałcenie prawa międzynarodowego. Od tego momentu rozpoczął się proces budowania polskiej administracji i przekształcania Legionów w przyszłe wojsko polskie. Piłsudski został szefem Komitetu Wojskowego Tymczasowej Racji Stanu. Jednak sytuacja geopolityczna na wiosnę 1917 r. zaczęła się radykalnie zmieniać. Rewolucja marcowa w Rosji i przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny spowodowały, iż sprawa polska wedle Piłsudskiego winna zmierzać już w innym kierunku. Tym bardziej że dowództwo niemieckie nie kwapiło się z oddaniem komendy nad wojskiem pod struktury polskie.

Latem 1917 r. Piłsudski dokonał radykalnej reorientacji swojej polityki. Większość żołnierzy dawnej I i III Brygady odmówiło złożenia przysięgi, nowo sformowanej Polskiej Sile Zbrojnej. Niepokornych żołnierzy uwięziono, sam Piłsudski wraz z Sosnkowskim został internowany w Magdeburgu.

Niepodległość

Jesień 1918 r. przyniosła kolejny zwrot sytuacji. Klęska państw centralnych stawała się coraz bardziej widoczna. Ten historyczny moment nie tylko był wielką szansą, ale również niósł ze sobą zagrożenia: rewolucji i wojny domowej. Przynajmniej kilka ośrodków, wzajemnie wobec siebie antagonistycznych, mogło upomnieć się o władzę w nowym państwie. 7 listopada w Lublinie powstał socjalistyczny rząd Daszyńskiego, istniała wciąż dysponująca własnym wojskiem Rada Regencyjna, nie należy zapominać o Komitecie Narodowym Polskim Dmowskiego, który nie tylko uznawany był przez zwycięską koalicję za reprezentanta sprawy polskiej, ale także dysponował liczną tzw. błękitną armią.

Polityczna małość i wzajemne podziały mogły szybko zakończyć polskie marzenia o wolności. Właśnie w tym momencie Piłsudski odegrał kluczową rolę. Zdecydowanie negatywnie odniósł się do faktu powołania rządu Daszyńskiego. Wiedział, że radykalnie socjalistyczny rząd nie będzie uznany przez konserwatywną Radę Regencyjną. Stąd po powrocie z Magdeburga to z jej rąk przyjął dowództwo nad wojskiem, a następnie władzę cywilną. W celu uniknięcia zagrożenia rewolucją, powołał rząd Moraczewskiego, niemal identyczny jak rząd Daszyńskiego, jednak uczynił to już z innej pozycji. Program nowego rządu zdecydowanie rozładował rewolucyjny potencjał robotników, na który liczyła powstała w grudniu 1918 r. Komunistyczna Partia Robotnicza Polski. Porozumienie z Dmowskim i powołanie rządu Paderewskiego w styczniu 1919 r. zakończyło proces politycznego zjednoczenia w imię celu najważniejszego – niepodległości.

To był pierwszy etap działań, naturalną konsekwencją był plan wschodni Piłsudskiego, który miał umocnić wywalczoną niepodległość. Jednak na tym polu Piłsudski poniósł klęskę. Zdobyta niepodległość niosła już kolejne pytania o kształt nowej Polski. Otwarty został następny rozdział już nie walki o wolność, ale o jej trwałość.

Słowa kluczowe: Józef Piłsudski, niepodległość.

BIBLIOGRAFIA (WYBRANE POZYCJE):

- Drozdowski M.: *Naczelny Komitet Narodowy – polityczne i organizacyjne zaplecze Legionów Polskich*. Kraków: HISTORIA IAGELLONICA, 2017. ISBN 9788365080523.
- Jędrzejewicz W., Cisek J.: *Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1994. ISBN 83-04-04114-6, 83-04-04158-8, 83-86678-97-6.
- Nałęcz T.: *Polska Organizacja Wojskowa 1914–1918*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984. ISBN 83-04-01452-1.
- Nowak J., Zientara M., Milewska W.: *Legiony Polskie (1914–1918) – zarys historii politycznej i militarnej*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1998. ISBN 83-7188-228-9.
- Suleja W.: *Józef Piłsudski*. Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2006. ISBN 83-04-04288-6, 83-04-04396-3, 83-7181-108-X, 978-83-04-04706-8, 978-83-04-04706-3.
- Świętek R.: *Lodowa ściana. Sekrety polityki J. Piłsudskiego*. Kraków: Platan, 1998. ISBN 83-85222-58-8.
- Wereszycki H.: *Historia polityczna Polski 1864–1918*. Kraków: Wiedza, 1947. ISBN (brak).

Dr Maciej Zakrzewski – politolog, pracownik Instytutu Pamięci Narodowej i Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, autor książek.